

محوریت اهل بیت علیهم السلام در وحدت اسلامی

مهدی نکویی سامانی*

چکیده

مقاله حاضر، به بررسی جایگاه وحدت در سیره اهل بیت علیهم السلام می‌پردازد. وحدت از جمله آموزه‌های مهم قرآن کریم و توصیه‌های رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام است. اهل بیت علیهم السلام با سخنان و سیره عملی خود، همواره امت را به اتحاد، هم‌بستگی و دوری از تفرقه و پراکندگی دعوت کرده‌اند. آنان با محور قرار دادن قرآن و سیره رسول اکرم صلی الله علیه و آله، همواره در جهت تعلیم و تبیین معارف دین، حفظ دین از گزند انحراف و بدعت و هدایت امت حرکت کرده‌اند. این نوشتار به اجمال، نقش اهل بیت علیهم السلام در راستای حفظ دین و وحدت فکری و عملی مسلمانان را مورد اشاره قرار می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: اهل بیت علیهم السلام، سیره، وحدت‌گرایی، مرجعیت علمی، امت اسلامی.

*. دکترای مبانی نظری اسلام و عضو گروه کلام و معارف پژوهشکده حج و زیارت.

۱. جایگاه اتحاد در قرآن و سیره اهل بیت علیهم السلام

در قرآن و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله اتحاد مسلمانان، یک تکلیف مهم و راهبردی برای حفظ اسلام و عزت و قدرت امت اسلام معرفی شده است. قرآن کریم همه مسلمانان را به وحدت، اعتصام به ریسمان الهی، دوری از تفرقه و داشتن رابطه برادری و مودت، دعوت کرده است. در آیاتی مانند:

- ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾^۱

و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید و نعمت خدا را بر خود یاد کنید، آن گاه که دشمنان [یکدیگر] بودید. پس میان دل‌های شما الفت و مهربانی انداخت، تا به لطف او، برادران هم شدید.

- ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾^۲

در حقیقت مؤمنان با هم برادرند.

خدای متعال همچنین مسلمانان را به پیروی از تعالیم و دستورات قرآن کریم و پیامبر صلی الله علیه و آله دستور داده و به طور صریح، از تنازع و مشاجره نهی کرده است:

- ﴿وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ﴾^۳

و با هم نزاع مکنید که سست می‌شوید و مهابت شما از بین می‌رود.

- ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾^۴

و چون کسانی مباشید که پس از آنکه دلایل آشکار برایشان آمد، پراکنده شدند و با هم اختلاف پیدا کردند و برای آنان عذابی سنگین است.

- ﴿... أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ...﴾^۵

- ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ﴾^۶

کسانی که دین را پراکنده ساختند و فرقه فرقه شدند، تو هیچ گونه مسئول ایشان نیستی .

خدای سبحان در آیات یاد شده و آیات دیگر، عموم مسلمانان را به اعتصام به حبل الهی، اقامه دین و پرهیز از تفرقه امر کرده است.

از منظر آموزه‌های اسلامی، محور وحدت امت اسلام، ایمان به خدا، رسول و رهنمودهای کتاب و سنت و پذیرش رهبری رسول خدا ﷺ و جانشینان آن حضرت است. پیامد فاصله گرفتن از پیامبر ﷺ و رهنمودهای حیات بخش آن بزرگوار، اختلاف، ضعف و ذلت است. بنابراین خدای متعال، نسبت به عاقبت سوء تفرقه، هشدار می دهد و می فرماید:

از خدا و پیامبرش اطاعت کنید و نزاع و کشمکش نکنید، تا سست و ضعیف شوید، که در این صورت، قدرت و شوکت شما از میان می رود؛ بلکه در پاسداری از هم بستگی و اطاعت از فرمان پیامبر، صبر و استقامت ورزید، که خدای سبحان، به همراه استقامت کنندگان است.

۲. وحدت در آینه کلام و سیره پیامبر ﷺ

وحدت امت اسلامی، از جمله توصیه های مهم و ارزشمند خدای متعال و پیامبر اعظم ﷺ است. وحدت امت اسلامی، راهبرد عزت و اقتدار اسلام و مسلمانان در همه زمان ها و مکان هاست. پیامبر ﷺ طبق دستور قرآن کریم، همواره منادی وحدت بوده و برای تحقق وحدت و عزت امت اسلامی، سخت ترین مشکلات را تحمل کرد. ایشان همواره در جهت تحقق وحدت، یکپارچگی و برادری امت می کوشید و هرگز اجازه نمی داد زمینه اختلاف فکری و اجتماعی بین امت اسلامی پیش بیاید. بنابراین مسلمانانی

که خود را پیرو پیامبر ﷺ می‌دانند و مدعی تبعیت از سنت نبوی هستند، باید تابع سنت رسول گرامی اسلام باشند.

پیامبر ﷺ، عداوت‌هایی را که از دوران جاهلیت باقی مانده بود، به مودت و الفت تبدیل کرد و بین مسلمانان، رابطه برادری را برقرار ساخت. تا زمانی که پیامبر اسلام ﷺ زنده بود، اختلاف و دوگانگی بین مسلمانان از نظر فکری و اعتقادی وجود نداشت. آن حضرت همواره مسلمانان را به مودت، برادری و اتحاد توصیه می‌کرد. یکی از راهکارهای پیامبر اسلام ﷺ برای تحقق وحدت جامعه مسلمانان و ایجاد حس برادری و یکپارچگی، نفی نژادپرستی و تبعیض‌های ناروا بین افراد جامعه بود؛ زیرا همان‌گونه که در منابع تاریخی موجود است، نژادپرستی و تفاخر به قومیت و آباء و اجداد، به وفور در میان سران عرب وجود داشت و با ظهور اسلام و نزول قرآن پایه‌های این اندیشه متزلزل شد؛ چنان‌که در قرآن کریم می‌خوانیم:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾^۷

ای مردم! ما شما را از مرد و زن آفریدیم و شما را به صورت گروه و قبیله قرار دادیم، تا یکدیگر را بشناسید. همانا گرامی‌ترین شما نزد خداوند، با تقواترین شماست.

از اینرو در سیره عملی رسول خدا ﷺ می‌بینیم که آن بزرگوار، بلال سیاه‌پوست حبشی را مؤذن خود قرار می‌دهد یا زید بن حارثه جوان سال را فرمانده لشکر منصوب می‌کند. سلمان فارسی نیز که به زعم عرب آن روز، در زمره عجمیان بود، نزد پیامبر ﷺ مقام والایی داشت و از او به اهل بیت تعبیر می‌شد. همه این اقدامات رسول خدا ﷺ برای نهادینه کردن فرهنگ ارزش‌گرایی در جامعه بر اساس توانمندی‌های اشخاص بود و با توجه قرار دادن این فرهنگ، اتحاد و یکدلی در جامعه رقم می‌خورد. افراد نیز با خیالی آسوده، به این باور رسیدند که انتصاب‌ها، بر اساس روابط نیست و

همه چیز در دایره ارزش قرار دارد. در نتیجه مسلمانان با این نیت، با اعتماد به مسئولان، اتحاد و وحدت‌گرایی را تقویت می‌کنند، که در پی آن، پایه‌های قومیت‌گرایی و انزوا نابود می‌شود.

۳. نقش اهل بیت علیهم‌السلام در حفظ دین و وحدت مسلمانان

اهل بیت علیهم‌السلام، همواره بالاترین نقش را در حفظ و احیای دین اسلام و ارزش‌های آن، تفسیر آیات قرآن، تبیین احکام و دستورات دین، دلسوزی و سرپرستی مردم و هدایت آنان به سوی رشد و کمال بر عهده داشته‌اند. امام علی علیه‌السلام در مورد نقش ائمه در تبیین معارف دین و اجرای حدود الهی می‌فرمود: «لا یصلح الحکم ولا الحدود ولا الجمعة الا بامام عدل»؛ «بدون امام عادل، هرگز حکومتی اصیل و دینی شکل نخواهد گرفت و هرگز حدود الهی و نماز جمعه واقعی، اقامه نخواهد شد».

امام رضا علیه‌السلام فرمود:

ان الامامة زمام الدین، و نظام المسلمین و صلاح الدنیا و عز المؤمنین، ان الامامة اسس الاسلام النامی و فرعه السامی، بالامام تمام الصلاة والزكاة والصیام والحج و توفیر الفیء والصدقات، و امضاء الحدود والاحکام و منع الثغور والاطراف.^۹

۴. تمسک به قرآن و عترت، تنها راه وحدت

یکی از مهم‌ترین سفارشات رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم سفارش امت به تمسک به قرآن و عترت است. با مراجعه به کتب فریقین، به وضوح در می‌یابیم که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم تمامی مسلمانان را به تمسک به قرآن و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام توصیه کرده است. ضرورت تمسک به اهل بیت علیهم‌السلام، یکی از آموزه‌های روشن قرآن و سنت است. آیات فراوانی دال بر این مطلب وجود دارد؛ چنان‌که علامه شرف الدین در کتاب المراجعات، حدود ۵۴ آیه را ذکر کرده است؛ از جمله آیه: «**إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ**»؛ «**أَطِيعُوا**

اللَّهُ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ، آیه تطهیر، ﴿فَسَأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ، ﴿يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا﴾، ﴿لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ﴾.^{۱۰}

طبق توصیه پیامبر ﷺ، همان گونه که امت وظیفه دارند تابع قرآن باشند، باید همواره به اهل بیت ﷺ نیز تمسک جویند و ولایت آنان را بپذیرند؛ زیرا رسول اکرم ﷺ امت را به تمسک ثقلین (قرآن و اهل بیت ﷺ) امر کرده است. در حدیث ثقلین^{۱۱}، که در منابع حدیثی معتبر شیعه و سنی به طور متواتر و با اسناد صحیح نقل شده است، پیامبر اکرم ﷺ فرمود:

أَيُّ تَارِكٍ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ مَا ان تَمَسَّكْتُمْ بِهِ لَنْ تَضَلُّوا بَعْدِي، احدهما اعظم من الآخر، كتاب الله جبل ممدود من السماء الى الارض و عترتي اهل بيتي و لن يفترقا حتى يردا علي الحوض، فانظروا كيف تخلفوني فيهما.

من دو چیز گران بها در میان شما می گذارم. اگر به آنها چنگ زنید، هیچ گاه گمراه نخواهید شد. یکی از آن دو بزرگ تر و مهم تر از دیگری است. کتاب خدا (قرآن) که ریسمان الهی است و تا زمین کشیده شده است و عترت و خاندان من. این دو از همدیگر جدا نخواهند شد، تا کنار حوض بر من وارد شوند. پس ببانداشید که چگونه حق مرا درباره این دو اداء می کنید.

حدیث ثقلین با اندکی تفاوت، به این صورت نیز نقل شده است:

من در میان شما، دو گوهر گران بها باقی می گذارم. یکی کتاب خداوند و دیگری عترت و اهل بیت من است، که اگر به این دو تمسک جویند، هرگز گمراه نخواهید شد و این دو از هم جدا نمی شوند، تا در قیامت بر من در حوض کوش وارد شوند.

عن جابر بن عبدالله رضي الله عنهما؛ قال رسول الله ﷺ في حجة يوم عرفة: يا أيها الناس، إني تركت فيكم ما إن أخذتم به لن تضلوا: كتاب الله، وعترتي أهل بيتي.^{۱۲}

قال رسول الله ﷺ: ألا إن مثل أهل بيتي فيكم مثل سفينة نوح من قومه من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق.^{۱۳}

همانا مثل اهل بیتم در میان شما، مانند کشتی نوح است که هر کس سوارش شود، نجات می‌یابد و هر کس از آن تخلف کند، غرق می‌گردد.

رسول گرامی اسلام ﷺ فرمود: «من مات ولم يعرف امام زمانه مات میتة الجاهلیة».^{۱۴}

اهل بیت عصمت و طهارت، به خاطر جایگاهی که در قرآن و نزد رسول گرامی اسلام ﷺ داشتند، در پیروی و الگو قرار گرفتن بر دیگران، اولویت و تقدم دارند. این حقیقت را می‌توان با هدایت و استعانت از آیات قرآنی اثبات نمود.

برخی از مفسران قرآن کریم، درباره تفسیر «حبل الله» در آیه: ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا...﴾ و چند وجه بیان کرده‌اند. یکی از اقوال این است که مراد از «حبل الله»، قرآن است.^{۱۵} در برخی از روایات، «حبل الله» به قرآن و ائمه تفسیر شده است. پیامبر اکرم فرمود: «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ حَبْلُ اللَّهِ وَهُوَ النُّورُ الْبَیِّنُ».^{۱۶}

علامه طباطبایی در تفسیر المیزان درباره تفسیر «حبل الله» می‌نویسد: «حبل الله همان کتاب منزل است؛ کتابی که بنده را به خدا متصل می‌کند، یا حبل الله، کتاب خدا و رسول است».^{۱۷} عیاشی از امام باقر علیه السلام نقل کرده است که مراد از ریسمان الهی، اهل بیت علیهم السلام هستند: «آل محمد هم حبل الله».^{۱۸}

از امام صادق علیه السلام نیز روایت شده است که فرمود: «نحن حبل الله»^{۱۹}؛ «ما ریسمان خدا هستیم».

از امام باقر علیه السلام نقل شده است: مردی از رسول خدا ﷺ پرسید: «یا رسول الله، مراد از حبل در آیه: ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ...﴾ چیست، که با چنگ زدن به آن، از افتراق در امان می‌مانیم؟» رسول خدا ﷺ با دست به طرف علی علیه السلام اشاره کرد و گفت: «هذا حبل الله الذی من تمسک به عصم فی دنیا و لم یضل به فی آخرته»^{۲۰}؛ «این همان ریسمان خداست. هر کس به آن تمسک کند، در دنیا در امان است و در آخرت هم، گمراه نمی‌شود». پس می‌توان گفت حبل الله، به هر چیزی که سبب تقرب به خدا شود، اطلاق پذیر است؛ ولی مصداق اتم و حقیقی آن، قرآن و اهل بیت علیهم السلام هستند.

من انَّ أَحَبَّ أَنْ يَرْكَبَ سَفِينَةَ النِّجَاةِ وَيَتَمَسَّكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى وَيَعْتَصِمَ بِحَبْلِ اللَّهِ الْمَتِينِ
فَلْيُؤَالَ عَلِيًّا وَلْيَأْتَمَّ بِالْهَدَاةِ مِنْ وَلَدِهِ.^{۳۱}

هر کس دوست دارد که سوار کشتی نجات شود و به ستون قابل اعتماد تکیه کند
و به ریسمان محکم الهی چنگ زند، علی علیه السلام را ولی خود انتخاب کند و فرزندان
هدایتگر علی علیه السلام را امامان خویش قرار دهد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دو راه برای هدایت و مصون ماندن امت از آفت تفرقه و اختلاف،
فراروی امت خود قرار داد: کتاب خدا و اهل بیت معصوم علیهم السلام و فرمود: مادامی که
امت من به این دو با هم تمسک کنند، دچار گمراهی و انحراف نخواهند شد. بنابراین
مهم‌ترین راه دستیابی امت به وحدت و هم‌بستگی، تمسک به قرآن و ولایت اهل بیت
پیامبر صلی الله علیه و آله است. بنابراین می‌توان گفت، بهترین عامل، بلکه منحصرترین راه برای تقریب
میان مذاهب و وحدت میان مسلمانان، عمل به توصیه رسول اکرم صلی الله علیه و آله در تمسک به
قرآن و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است.

در سخنان رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله، اهل بیت علیهم السلام، یکی از ثقلین و همچون کشتی نوح،
جانشینان برحق، و عامل هدایت، اتحاد و حفظ نظام امت هستند و همه مسلمانان باید
نسبت به آنان مودت و محبت داشته باشند و در فهم معارف و احکام شریعت، آنان را مرجع
علمی خود قرار دهند. مسلمانان باید ولایت اهل بیت علیهم السلام را بپذیرند و از آنان پیروی کنند.
طبق دلالت آشکار حدیث ثقلین، همان گونه که امت باید همواره به قرآن تمسک کنند و از
آن طلب هدایت و نجات نمایند، به حکم خدا و رسول صلی الله علیه و آله باید همواره به اهل بیت علیهم السلام نیز
در مقام حجت‌ها و هدایتگران الهی، تمسک جویند و از آنان طلب هدایت و نجات نمایند.
آن گونه که از قرآن و رهنمودهای نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله فهمیده می‌شود، یکی از
مهم‌ترین تکالیف و راهبردهایی که می‌تواند مسلمانان را از تفرقه و تشتت دور نگه
دارد، گرد آمدن حول رهبری آل محمد صلی الله علیه و آله و اطاعت از رسول خدا صلی الله علیه و آله و جانشینان آن
حضرت است.

۵. مودت اهل بیت علیهم السلام محور اتحاد امت

خدای متعال، مودت و اطاعت اهل بیت علیهم السلام و ذوی القربای پیامبر صلی الله علیه و آله را واجب شمرده است. در قرآن کریم، آیات متعددی در خصوص اینکه تمام اهل ایمان، باید محبت و مودت اهل بیت علیهم السلام را در دل داشته باشند و از آنان اطاعت کنند، وجود دارد؛ از جمله این آیه شریفه که می فرماید: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾^{۳۳} «ای پیامبر به آنان بگو: من از شما در قبال انجام رسالتم، اجر و مزدی نمی خواهم، مگر اینکه به اهل بیتم، مودت و محبت کنید».

مسئله وجوب مودت اهل بیت علیهم السلام و دشمنی با دشمنان آنان، که جزو توصیه های مهم قرآن و نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله است، از اصول و محورهای مشترک و مورد قبول شیعه و اهل سنت است، که می تواند مبنای وحدت اسلامی بین شیعه و سنی قرار گیرد.

۶. وجوب دوستی امام علی علیه السلام از نظر اهل سنت

اغلب اهل سنت، به صراحت خود را دوستدار اهل بیت علیهم السلام معرفی می کنند:

- وأما علي رضي الله عنه فأهل السنة يحبونه ويتولونه ويشهدون بأنه من الخلفاء الراشدين المهديين، وكتب أهل السنة من جميع الطوائف مملوءة بذكر فضائله ومناقبه وبذم الذين يظلمونه من جميع الفرق، وهم ينكرون على من سبه وكارهون لذلك.^{۳۳}
- ابن تیمیه می گوید: «محبتهم عندنا فرض واجب، يؤجر عليه،... و قال: ومن أبغضهم فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين، لا يقبل الله منه صرفاً ولا عدلاً».^{۳۴}
- «أنه يجب على كل مسلم أن يعتقد حب أهل بيت النبي صلی الله علیه و آله وولاءهم فرضاً واجباً، وهم آل العباس، وآل علي، وآل عقيل، وآل جعفر،...»^{۳۵}
- «إنّ محبة أهل البيت رضي الله تعالى عنهم من الواجبات عندنا معاشراً أهل السنة».^{۳۶}

۷. مرجعیت علمی اهل بیت علیهم‌السلام

پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در حدیث ثقلین، اهل بیت علیهم‌السلام را تا روز قیامت، عدل قرآن و عامل نجات معرفی کرد و امت را به تمسک به آنان در کنار تمسک به قرآن توصیه نمود. بنابراین از این حدیث شریف، مرجعیت علمی و دینی آنان به روشنی برداشت می‌شود. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در این حدیث چنین فرمود: «انی قد تَرَكْتُ فِيكُمْ مَا انْ أَخَذْتُمْ بِهِ لَنْ تَضَلُّوا بَعْدِي الثَّقَلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ كِتَابُ اللَّهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ وَعِزَّتِي أَهْلُ بَيْتِي الْأَوَانِهَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ».^{۲۷}

مرجعیت علمی اهل بیت علیهم‌السلام مورد اتفاق همه فرقه‌ها، مذاهب و شخصیت‌های عملی مذاهب بوده است. علامه طباطبایی در مورد شأن علمی اهل بیت علیهم‌السلام در اسلام می‌فرماید:

برخی از امت اسلامی، بعد از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به اهل بیت علیهم‌السلام رجوع کردند و آنان را ملجأ و مرجع خود قرار دادند. برخی دیگر نیز از اهل بیت علیهم‌السلام اعراض کردند، که این عده، در حفظ دین و کسب معارف دین، توفیقی نیافتند؛ در حالی که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به آنان درباره اهل بیت علیهم‌السلام توصیه کرده بود. امت اسلامی باید معارف دین را از اهل بیت علیهم‌السلام می‌گرفتند؛ زیرا آنان اعلم از همه امت به کتاب الله بودند. همان‌گونه که پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم تصریح کرده بود، آنان هرگز در فهم و تفسیر قرآن، دچار خطا و اشتباه نمی‌شوند.... بزرگ‌ترین صدمه و آسیبی که به علم و معارف قرآنی در تاریخ وارد شده، همین اعراض برخی از مسلمانان و دانشمندان اسلامی از مکتب اهل بیت علیهم‌السلام و عدم استفاده از علم آنان بود. شاهد این واقعیت تلخ، تعداد اندک احادیثی است که از اهل بیت علیهم‌السلام نقل شده است. انسان مسلمان، وقتی در علوم حدیث تأمل می‌کند، می‌بیند که در زمان خلفا، نقل و جمع‌آوری احادیث چه جایگاه و ارزشی داشته است و مردم با اینکه حرص و سعی زیادی در مورد اخذ و ضبط احادیث پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم داشته‌اند، ولی به دلایل مختلفی، بسیاری از احادیث به ما نرسیده است؛ خصوصاً

احادیثی که در مورد تفسیر قرآن است؛ به طوری که از برخی امامان شیعه، بیش از ده حدیث به ما رسیده است. ولی گفته می‌شود که در مجامع روایی اهل سنت و در مورد تفسیر قرآن، هفده هزار حدیث از طریق اهل سنت رسیده است و در مورد فقه، این نسبت بیشتر است.^{۲۸}

مسلمانان با وجود همه اختلافات علمی و فکری و جریان‌ها و مکتب‌های فقهی و کلامی گوناگونی که در میان آن‌ها وجود دارد، با این وصف، نگاه ویژه‌ای به اهل بیت پیامبر ﷺ و جایگاه رفیع آنان در اسلام دارند، و آنان را مرجع علمی و الهام‌بخش خود در همه علوم اسلامی می‌دانند.

۸. جایگاه علمی اهل بیت پیامبر ﷺ از دیدگاه پیشوایان مذاهب اربعه

بسیاری از ائمه مذاهب اسلامی و فقهای بزرگ مذاهب اربعه، نزد امام باقر و امام صادق ﷺ درس خواندند و از علوم و معارف اهل بیت ﷺ بهره بردند. حافظ ابن عقده، نام چهار هزار از فقیهان و محدثانی را که از امام صادق ﷺ روایت نقله یا نزد او تلمذ کرده‌اند، ذکر کرده است.^{۲۹} سخن معروف مالک بن انس در مورد امام صادق ﷺ، یکی از صدها شاهد بر این مدعاست. و می‌گوید: «مَارَات عَيْنٍ وَلَا سَمِعْتَ اِذْنَ وَلَا خَطَرَ عَلَيَّ قَلْبَ بَشَرٍ اَفْضَلَ مِنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ عَلِيًّا وَ عِبَادَةً وَ وِرْعًا».^{۳۰}

در مجامع روایی فریقین، به طور اعجاب‌آوری، روایات مربوط بر فضایل و مناقب اهل بیت ﷺ آمده است. در بیشتر این گونه روایات، به برتری علم اهل بیت ﷺ و لزوم مودت و محبت نسبت به آنان، به صراحت تأکید شده است. جایگاه اهل بیت پیامبر اکرم ﷺ بین مسلمانان جهان، اعم از شیعه و اهل سنت، بی‌همتاست و هیچ خاندانی به این حد، از عظمت، قداست، احترام و فضایل مختلف برخوردار نیست. بنابراین یکی از زمینه‌های وحدت، توجه به همین جایگاه و شأن اهل بیت پیامبر ﷺ است.

عصر امام صادق ﷺ را می‌توان از جهت فرهنگی، عصر توسعه علم و دانش و

گسترش روابط و تعاملات فرهنگی مسلمانان با جریانات فرهنگی بیرون از جهان اسلام نامید. از جهت دیگر نیز می‌توان این عصر را عصر رواج علم و پیدایش مکاتب گوناگون علمی، فکری و مذهبی نام‌گذاری کرد.

تمام ائمه فقهی اهل سنت، افتخار شاگردی امام صادق علیه السلام را داشته‌اند و عالی‌ترین شخصیت‌های محبوب اهل سنت، قسمت زیادی از علوم و دانش خود را از مکتب امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام فرا گرفته‌اند. امام صادق علیه السلام، حق عظیمی در احیای دانش‌های اسلامی و توسعه و تبیین علوم دینی بر امت اسلامی دارد.

۹. وحدت‌گرایی در سیره عملی اهل بیت علیهم السلام

در سیره اجتماعی اهل بیت علیهم السلام، وحدت و اخوت، ظهور بارزی دارد. اهل بیت علیهم السلام هرگز تقسیم‌بندی عرب و عجم، موالی و غیر موالی، سابقین و تابعین و امتیازات دیگری که در بین امت اسلامی بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله پدید آمده را به رسمیت نشناخته، آن را نفی می‌کردند و در سیره عملی خود، با همه مسلمانان بر اساس مودت و اخوت اسلامی عمل می‌کردند.

همواره از همه ملت‌ها و نژادها، در زمره پیروان ائمه قرار می‌گرفتند و امامان شیعه، با آنان با کمال رأفت، مهربانی و اخوت اسلامی برخورد می‌کردند. این سیره اهل بیت علیهم السلام نیز باید به عنوان الگوی همه مسلمانان باشد؛ زیرا روشی مطابق سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله است: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ»^{۳۱}

۱۰. برخورد ائمه با توده اهل سنت

ائمه علیهم السلام، حقوق و حرمت اهل سنت را در مقام مسلمانانی که جزو امت اسلام هستند و برادر دینی به شمار می‌روند، رعایت می‌کردند و همه حقوق مسلمانی را برای آنان ثابت می‌شمردند. ائمه علیهم السلام همواره در مجالس آنان شرکت می‌کردند، به عیادت مریض‌های آنان می‌رفتند و تا حد امکان، در رفع گرفتاری‌ها و خدمت به آنان،

کوتاهی نمی‌کردند. ائمه علیهم‌السلام، در تشییع جنازه آنان حضور می‌یافتند و همواره شیعیان خود را نیز توصیه می‌کردند که با برادران اهل سنت، خوش رفتار باشند، در مساجد آنان نماز بگذارند و در عبادات و مراسم اجتماعی، آنان را همراهی کنند. ائمه اطهار علیهم‌السلام، همواره به پیروان خود توصیه می‌کردند که باورها و افکار اهل سنت را تحریک نکنند و موجبات بدگمانی، آشوب و درگیری با آنان را فراهم نکنند. زید شحام از امام صادق علیه‌السلام روایت کرده است که به او فرمود:

ای زید! با مردم (اهل سنت) با طریقه و آداب آنان معاشرت کنید، در مساجد آنان نماز بخوانید، از بیمارانشان دیدن و احوال‌پرسی کنید، بر جنازه‌هایشان حاضر شوید و اگر توانستید، پیش نماز آنان باشید و اذان گوی ایشان شوید. پس حتماً این کار را بکنید یا کوتاهی نوزدید؛ زیرا وقتی شما چنین رفتار می‌کنید، آنان می‌گویند: «اینان از شیعیان جعفری مذهب‌اند. رحمت خداوند بر جعفر بن محمد باد که چه نیکو اصحاب خود را مؤدب می‌کند» و چون این رفتارهای شایسته را ترک کنید با خود می‌گویند: «اینان شیعیان جعفری‌اند، خداوند او را جزا دهد و چنین و چنان کند، که اصحاب خود را چه بد پرورش داده است».

در روایتی از امام صادق علیه‌السلام به عبدالاعلی آمده است:

بر شیعیان ما سلام و رحمت خدا را ابلاغ کن و بگو که جعفر بن محمد، به شما می‌گوید: خداوند رحمت کند بنده‌ای را که دوستی مردم را به خود و به ما جلب کند. آنچه مردم آن را می‌شناسند و باور دارند، بر آنان آشکار کنید و از نشر آنچه آن را منکر و مخالف‌اند خودداری ورزید.

امام صادق علیه‌السلام به شیعیان خود دستور می‌دهد که با برادران اهل سنت خود، مدارا، عطف و هم‌نشینی کنند و در نماز و جماعت‌های آنان شرکت داشته باشند.^{۳۲} امام صادق علیه‌السلام در این باره فرمود:

بر شما باد نماز در مساجد و همزیستی مسالمت‌آمیز با مردم، و اقامه شهادت و حضور

بر جنازه‌هایشان (شرکت در مجالس ترحیم). همانا چاره‌ای جز این برای شما در برخورد با ایشان نیست. همانا هیچ کس از مردم در زمان حیاتش، بی‌نیاز نیست و مردم، برخی به برخی نیازمندند.^{۳۳}

آن هنگام که معاویه بن وهب از امام صادق علیه السلام در مورد چگونگی برخورد با غیر شیعه سؤال کرد، امام علیه السلام پاسخ داد: «به امامانی که به ایشان اقتدا کرده‌اید بنگرید و آن‌گونه که ایشان رفتار می‌کنند، رفتار کنید. به خدا سوگند ایشان از بیمارانشان عیادت می‌کنند و بر جنازه‌هایشان حاضر می‌شوند و به نفع و زیانشان شهادت می‌دهند و امانتشان را ادا می‌کنند».^{۳۴}

امام صادق علیه السلام فرمود:

بدور باشید از هر عملی که موجب عار ما گردد... برای ما مایه زینت باشید، نه مایه زشتی. در مجامعشان نماز بگذارید و بیمارانشان را عیادت کنید و در تشییع جنازه‌هایشان، حاضر گردید و مبادا که در هیچ خیری بر شما پیشی گیرند، که شما بدان سزاوارترید.^{۳۵}

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «مسلمان برادر مسلمان است؛ ظلم نمی‌کند، او را خوار نمی‌کند و به او خیانت نمی‌کند. بر مسلمانان است که در راه هم‌پستگی و تعاون بر مهرورزی و همیاری نیازمندان (از ایشان) تلاش کنند».^{۳۶}

جمع‌بندی

تنها عامل وحدت، تمسک به قرآن و تبعیت از توصیه‌های رسول اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و تأسی به سیره آنان است. همه مسلمانان در جوامع گوناگون اسلامی، وظیفه دارند با عمل به قرآن و محور قرار دادن آن، از تفرقه دست بردارند. می‌توان گفت: مهم‌ترین عامل تقریب و وحدت میان مسلمانان، عمل به توصیه رسول اکرم صلی الله علیه و آله در تمسک به قرآن و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است، که ضامن هدایت

و نجات از هر گونه ضلالت و گمراهی است، هستند.

بنابراین مسلمانان با تمسک به قرآن و سنت و الگو قرار دادن سیره اهل بیت علیهم‌السلام، می‌توانند به بهترین راهکار برای تحقق وحدت امت اسلامی دست یابند. مسلمانان می‌توانند در برابر خطراتی که اصل اسلام و امت اسلامی را تهدید می‌کند، حول قرآن و سنت رسول و تمسک به راه و هدایت اهل بیت علیهم‌السلام، به همبستگی و اتحاد دست یابند و از هر گونه تفرقه و جدایی، رهایی یابند.

مطالعه دقیق و عمیق تاریخ شیعه و به خصوص حیات فکری و سیاسی امامان شیعه علیهم‌السلام، بیانگر این واقعیت است که همه اقدام‌ها، قیام‌ها، تعلیم‌ها و هدایت‌های امامان معصوم علیهم‌السلام برای حفظ اسلام اصیل، جلوگیری از بدعت و تحریف در دین، جلوگیری از تشتت فکری و اعتقادی و تفرقه در امت محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و قاطبه مسلمانان بوده است، که این خط مشی و وظیفه سترگ را همه امامان شیعه علیهم‌السلام به خوبی بر عهده گرفته و به ثمر رسانده‌اند.

صبر و سکوت علی علیه‌السلام و فاطمه علیه‌السلام، صبر، مقاومت و صلح امام حسن علیه‌السلام، قیام امام حسین علیه‌السلام، تعلیم و روشنگری امام سجاد علیه‌السلام و امام باقر علیه‌السلام و مکتب فکری امام صادق علیه‌السلام و سایر امامان، همه در جهت حفظ دین و جلوگیری از تفرقه در امت اسلامی بوده است. از این رو فلسفه امامت به تعبیر امام رضا علیه‌السلام، جز حفظ دین و انسجام نظام مسلمانان نیست: «ان الامامة زمام الدین و نظام المسلمین».^{۳۷}

پی‌نوشت‌ها

۱. آل عمران: ۱۰۳.
۲. حجرات: ۱۰.
۳. انفال: ۴۶.
۴. آل عمران: ۱۰۵.
۵. شوری: ۱۳.
۶. انعام: ۱۵۹.
۷. حجرات: ۱۰.
۸. بحار الانوار، ج ۸۹، ص ۲۵۶.
۹. تحف العقول، بخش سخنان امام رضا علیه السلام.
۱۰. بقره: ۱۲۴.
۱۱. حدیث ثقلین در کتب روایی معتبر شیعه و اهل سنت نقل شده و مورد قبول فریقین است. محدثان و مفسران اهل سنت، این حدیث را به صورت مکرر نقل کرده‌اند: قال رسول الله صلی الله علیه و آله: «... فانظروا كيف تخلفوني في الثقلين. فقام رجل فقال يا رسول الله وما الثقلان؟ فقال رسول الله صلی الله علیه و آله: الاكبر كتاب الله؛ سبب طرفه بيد الله و طرفه بأيديكم فتمسكوا به لم تزالوا و لا تضلوا؛ و الاصغر عترتي و انهما لن يفترقا حتي يردا علي الحوض و سألت لهما ذلك ربّي فلاتقدموهما فتهلكوا و لاتعلموهما فانهما اعلم منكم»؛ «بنگرید که پس از من، با دو یادگار گران‌بهای من چگونه رفتار می‌کنید؟ مردی برخاست و پرسید: یا رسول الله! دو اثر گران‌بهای شما چیست؟ فرمود: ثقل اکبر کتاب خداست؛ وسیله‌ای که جانبی از آن در دست خداست و طرف دیگر آن در اختیار شما قرار گرفته است. پس به آن چنگ بزنید که نمی‌لغزید و گمراه نمی‌شوید. و ثقل اصغر، عترت من است، که همانا آن دو، هرگز از همدیگر جدا نمی‌شوند، تا در کنار حوض کوثر بر من وارد شوند. من هم از پروردگار همین اتحاد و یگانگی و جدایی‌ناپذیری را برای آنها درخواست کرده‌ام. پس بر این دو پیشی‌نگیرید که به هلاکت می‌رسید و سخنی به آنها

- نیاموزید کہ آنان از شما دانانند». (المعجم الكبير، ج ۳، ص ۶۶).
۱۲. سنن ترمذی، ج ۴، ص ۱۳۵؛ مسند أحمد، ج ۳، ص ۱۴۵؛ مستدرک، ج ۱، ص ۱۲۹؛ مجمع الزوائد، ج ۱، ص ۱۸۹ و ج ۶، ص ۲۳۳ و ۲۲۶؛ مصنف عبدالرزاق صنعانی، ج ۱۰، ص ۱۵۵ و ۱۵۶؛ کتاب السنة، ص ۷.
۱۳. المستدرک علی الصحیحین، ج ۳، ص ۱۵۱.
۱۴. وسائل الشیعة، ج ۱۶، ص ۲۴۶؛ کمال الدین و تمام النعمة، شیخ صدوق، ص ۴۰۹.
۱۵. التیان، شیخ طوسی، ج ۲، ص ۵۴۵.
۱۶. وسائل الشیعة، ج ۶، ص ۱۶۸.
۱۷. تفسیر المیزان، ج ۳، ص ۳۶۷ - ۳۶۹.
۱۸. بحار الأنوار، ج ۲۴، ص ۸۵.
۱۹. تفسیر ثعلبی، ج ۳، ص ۱۶۳؛ الصواعق المحرقة، ابن حجر هیثمی، ج ۲، ص ۴۴۴.
۲۰. فتح الباری، ج ۸، ص ۴۵۹؛ این عبارت در کنز العمال، ج ۱۳، ص ۱۶۵؛ تهذیب الکمال، ج ۲۰، ص ۴۸۷؛ اسد الغابه، ج ۴، ص ۲۲ نیز آمده است.
۲۱. شواهد التنزیل، ج ۱، ص ۱۶۸.
۲۲. شوری: ۲۳.
۲۳. آل رسول الله وأولیاءه، محمد بن عبدالرحمن بن محمد، ص ۶۶.
۲۴. مجموع الفتاوی، ابن تیمیة، ج ۴، ص ۴۸۷.
۲۵. الإفصاح عن معانی الصحاح، یحیی بن (هَبَّیرَة بن) محمد الذهلی الشیبانی، ج ۱، ص ۷۸.
۲۶. صب العذاب علی من سب الأصحاب، أبو المعالی محمود شکر الؤلوسی، ص ۳۱۸.
۲۷. مسند الإمام أحمد بن حنبل، ج ۱۷، ص ۱۷۰؛ سنن ترمذی، ج ۵، ص ۶۳۳؛ مناقب امیر المؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه).
۲۸. تفسیر المیزان، ج ۵، ص ۲۷۲.
۲۹. ابن عقده زیدی، به نقل از اعیان الشیعة سید محسن امین، ج ۱، ص ۶۶.
۳۰. تذکرة الحفاظ، شمس الدین محمد ذهبی، ج ۱، ص ۱۶۶؛ تهذیب التهذیب، ج ۱، ص ۸۸؛ الامام الصادق و المذاهب الاربعه، اسد حیدر، ج ۱، ص ۵۴.

٣١. احزاب: ٢١.

٣٢. به نقل از كتاب الوحدة الاسلامية في الاحاديث المشتركة بين السنة و الشيعة، سيد شهاب الدين حسيني، ص ٧٥.

٣٣. «إياكم أن تعملوا عملاً يعيروننا... كونوا لمن انقطعتم اليه زيناً و لا تكونوا عليه شيئاً صلّوا في عشائيرهم و عودوا مرضاهم و اشهدوا جنايزهم و لا يسبقونكم الي شي ء من الخير فانتم اولي به منهم» (الكافي، ج ٢، ص ٢١٩).

٣٤. الكافي، ج ٢، ص ٢١٩.

٣٥. كتاب الوحدة الاسلامية في الاحاديث المشتركة بين السنة و الشيعة، ص ٩٢.

٣٦. اصول كافي، ج ٢، ص ١٧٥.

٣٧. عيون اخبار الرضا عليه السلام، ج ١، ص ٢١٨.